

Základy kvalitativního výzkumu

{ Jana Obrovská, 25.9. 2015

„Kvalitativní výzkum je podle mnohých
emergencí vzorů z dat. To je ale samozřejmě
blbost. My těm datům musíme výrazně pomoci
– pátrat po smyslu, propojovat, dávat do
souvislostí.“

(docent Konopásek, kurz Kvalitativní analýza dat)

Co je to kvalitativní výzkum?

Kvalitativní přístup je proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založený na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka je za pomoci celé řady postupů a metod rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu.

(Švaříček, Šedřová, 2007:17)

Specifika a přednosti kvalitativního výzkumu

- přináší hlubší porozumění žitým zkušenostem jedince
- zohledňuje definice situací a významy používané jedinci v jejich „přirozeném“ prostředí
- zjišťuje, jak aktéři rozumějí sociálním situacím a které důvody je vedou k určitému jednání
- zohledňuje vliv kontextu a prostředí na to, co si lidé myslí a jak jednají!

⌘ podle Marshall, C., Rossman, G. B. 1995. *Designing Qualitative Research*. Thousand Oaks: Sage.

O čem kvalitativní výzkum je a o čem není

- ⌘ badatel v kvalitativním výzkumu klade důraz na perspektivu zkoumaných, ale nesmí na ní ulpět
- ⌘ nestačí popsat, co jedinec dělá či co si myslí
- ⌘ je třeba se ptát: kde se bere pohled jedince na danou skutečnost/jev/událost? Co ho přimělo jednat a myslet určitým způsobem?
- ⌘ smyslem je odhalit významová schémata, sociální struktury, kulturní předpoklady, které způsobují daný způsob myšlení či jednání
- ⌘ výzkumník tedy není novinářem či reportérem, který položí otázky a sepíše odpovědi do článku

Kvantita versus kvalita

- deduktivní versus induktivní strategie výzkumu
- lineární versus cirkulární plán výzkumu
- náhodný versus záměrný výběr případů do zkoumaného vzorku
- zobecnitelnost zjištění versus platnost zjištění zejména pro daný případ/kontext (málo informací o mnoha jedincích versus mnoho informací o málo jedincích)
- snaha eliminovat efekt tazatele versus subjektivita a biografie výzkumníka jako součást výzkumného procesu

DEDUKTIVNÍ STRATEGIE

TEORIE

Hypotézy

Pozorování

Přijaté/zamítnuté hypotézy

INDUKTIVNÍ STRATEGIE

Pozorování

Nalezené pravidelnosti

Předběžné závěry

TEORIE

Kvalitativní výzkum následuje induktivní
výzkumnou strategii

Strategie výběru
případů

Analýza dat

Výzkumný
problém

Výzkumná
zpráva/bakalářs
ká práce/článek

Volba
výzkumného
designu

PLÁN KVALITATIVNÍHO VÝZKUMU

Sběr dat v terénu

Techniky sběru
dat

Konceptuální
rámeček

Výzkumná
otázka

Téma

Kvalitativní výzkum postupuje cirkulárně, tj. nemá pevný začátek a konec! Výzkumný plán je méně standardizovaný. Výzkumník se vrací k předchozím fázím, opakuje je a modifikuje.

- & TÉMA
- & VÝZKUMNÝ PROBLÉM/CÍLE VÝZKUMU
- & VÝZKUMNÁ OTÁZKA
- & TVORBA KONCEPTUÁLNÍHO RÁMCE
- & VOLBA VÝZKUMNÉHO DESIGNU
- & TECHNIKY SBĚRU DAT
- & STRATEGIE VÝBĚRU PŘÍPADŮ
- & SBĚR DAT V TERÉNU
- & ANALÝZA DAT
- & VÝZKUMNÁ ZPRÁVA/BAKALÁŘSKÁ PRÁCE/ODBORNÝ ČLÁNEK

MODEL VÝZKUMU

preempirická fáze: oblast
výzkumu+literatura+kontext → téma →
výzkumné otázky → jaká data
potřebujeme k zodpovězení

empirická fáze: design → sběr dat →
analýza dat → odpověď na otázky

⌘ podle Punch, K. 2008. *Úspěšný návrh výzkumu*. Praha: Portál.

Designy/metodologické tradice kvalitativního výzkumu

- ⌘ Biografie
- ⌘ Diskurzivní analýza
- ⌘ Etnografie
- ⌘ Fenomenologie
- ⌘ Případová studie
- ⌘ Zakotvená teorie

TABLE 4.1 Dimensions for Comparing Five Research Traditions in Qualitative Research

Dimension	Biography	Phenomenology	Grounded Theory	Ethnography	Case Study
Focus	<ul style="list-style-type: none"> • Exploring the life of an individual 	<ul style="list-style-type: none"> • Understanding the essence of experiences about a phenomenon 	<ul style="list-style-type: none"> • Developing a theory grounded in data from the field 	<ul style="list-style-type: none"> • Describing and interpreting a cultural and social group 	<ul style="list-style-type: none"> • Developing an in-depth analysis of a single case or multiple cases
Discipline origin	<ul style="list-style-type: none"> • Anthropology • Literature • History • Psychology • Sociology 	<ul style="list-style-type: none"> • Philosophy, sociology, Psychology 	<ul style="list-style-type: none"> • Sociology 	<ul style="list-style-type: none"> • Cultural anthropology • Sociology 	<ul style="list-style-type: none"> • Political science, sociology, evaluation, urban studies, other social sciences
Data collection	<ul style="list-style-type: none"> • Primarily interviews and documents 	<ul style="list-style-type: none"> • Long interviews with up to 10 people 	<ul style="list-style-type: none"> • Interviews with 20-30 individuals to "saturate" categories and detail a theory 	<ul style="list-style-type: none"> • Primarily observations and interviews with additional artifacts during extended time in the field (e.g., 6 months to a year) 	<ul style="list-style-type: none"> • Multiple sources - documents, archival records, interviews, observations, physical artifacts
Data analysis	<ul style="list-style-type: none"> • Stories • Epiphanies • Historical content 	<ul style="list-style-type: none"> • Statements • Meanings • Meaning themes • General description of the experience 	<ul style="list-style-type: none"> • Open coding • Axial coding • Selective coding • Conditional matrix 	<ul style="list-style-type: none"> • Description • Analysis • Interpretation 	<ul style="list-style-type: none"> • Description • Themes • Assertions
Narrative form	<ul style="list-style-type: none"> • Detailed picture of an individual's life 	<ul style="list-style-type: none"> • Description of the "essence" of the experience 	<ul style="list-style-type: none"> • Theory or theoretical model 	<ul style="list-style-type: none"> • Description of the cultural behavior of a group or an individual 	<ul style="list-style-type: none"> • In-depth study of a "case" or "cases"

Případová studie

- ⌘ velmi podrobné zkoumání a porozumění jednomu nebo několika málu případů
- ⌘ případem je provázaný systém s vymezenými hranicemi (prostorové, časové, sociální, politické, ekonomické apod.)
- ⌘ zkoumání sociálního jevu se děje v reálném kontextu, za co možná nepřírozenějších podmínek jeho výskytu
- ⌘ pro získání relevantních údajů jsou využívány veškeré dostupné zdroje i metody sběru dat (pozorování, analýza dokumentů, rozhovory, častý je smíšený design – kombinace kvantitativní i kvalitativní metodologie)
- ⌘ je třeba integrovat informace získané různými metodami sběru dat, nevyvozovat dílčí závěry z různých zdrojů dat izolovaně

Jak vybrat případ?

- ⌘ zohledňujeme výzkumné otázky a cíle
- ⌘ záměrný výběr – volíme případ, u něhož se vyskytuje zkoumaný jev či fenomén (např. škola, v níž došlo k násilným událostem)
- ⌘ ochota vybraného případu se na studii podílet – tento požadavek není triviální!

Typy případů

- ⌘ *Extrémní* případ – přítomnost neobvyklého jevu nebo vysoká intenzita studovaného fenoménu
- ⌘ *Typický* případ – studovaný objekt vykazuje průměrné charakteristiky
- ⌘ *Kritický* případ - splňuje maximum vlastností považované v dané teorii za relevantní, slouží k potvrzení nebo rozšíření teorie o daném jevu
- ⌘ *Longitudinální* případová studie – volíme tehdy, pokud předpokládáme vývoj případu nebo chceme-li zhodnotit efekty nějaké změny/intervence

Jak analyzovat data v případové studii

- ⌘ induktivní analýza, při které se témata pozvolna vynořují z nasbíraného materiálu („agregace kategorií“ podle Stakea aneb otevřené kódování – viz blok k analýze dat)
- ⌘ vyžaduje kreativitu, aby bylo možné nestructurovaná kvalitativní data významově uspořádat a propojit pomocí vyprávění o sledovaném případě
- ⌘ analýza datového materiálu má vést k odhalení a k popisu klíčových témat
- ⌘ na rozdíl od některých designů v KV zde není specifikován sled jednotlivých kroků

Otázky a odpovědi k případové studii

1. **Není dostatečně systematická, postup je nahodilý**
není to tak, výzkumník musí dokumentovat vše co dělá a jasně to ve výsledné studii zdůvodnit
2. **Jak můžeme zobecňovat, když zkoumáme jen jeden případ?**
naším cílem je prohloubit teorii, nikoli zobecňovat na populaci a přinášet odpovědi na otázky typu „kolik“ „jak často“ „jak moc“ atd.
3. **Udělat případovou studii je jednoduché, člověk prostě řekne, jak to je**
případová studie je velmi náročná na kvality výzkumníka, neboť její postup není nijak rutinizován, je třeba se v každé fázi procesu rozhodovat, co dál.

Kritéria dobré případové studie

- ⌘ Je jasně definován případ/y?
- ⌘ Je případ použit k porozumění nějakému fenoménu (tzv. instrumentální PS) nebo je zajímavý sám o sobě (tzv. „intrinsic“ PS)?
- ⌘ Obsahuje jasný popis případu?
- ⌘ Jsou identifikována klíčová témata vzhledem k případu?
- ⌘ Jsou na základě analýzy dat formulována doporučení?
- ⌘ Je výzkumník reflexivní vzhledem ke své pozici v průběhu výzkumu?

- ⌘ Podle Cresswell, John W. 2007. *Qualitative Inquiry and Research Design. Choosing among Five Traditions*. London: SAGE.

Příklady případů v pedagogickém výzkumu

- ⌘ problémový žák (student, klient vzdělávacího programu) – např. *Jaká je efektivita podpůrných opatření při integraci žáka s poruchou chování ve třídě?*
- ⌘ skupina žáků, třída, školní komunita – např. *Jakou roli hraje etnicita ve vztazích mezi romskými a majoritními žáky na desegregované základní škole?*
- ⌘ učitel nebo skupiny učitelů – např. *Jaké jsou způsoby využívání pomůcek pro žáky s PAS u učitelů, kteří prošli školením a učitelů, kteří školením neprošli?*
- ⌘ škola nebo skupiny škol – např. *Jaké specifické manažerské strategie používá vedení malotřídních základních škol?*

Případová studie: Reakce univerzitního kampusu na ozbrojený útok

⌘ Výzkumné otázky:

- Co se stalo?
- Co bylo součástí reakcí na tento ozbrojený útok?
- Jaká témata se objevila v reakcích v osmi měsících, které následovaly po útoku?
- Jaké teoretické koncepty nám mohou pomoci pochopit reakci na útok?

(podle Asmussen, K. J., Cresswell, J. W. 1995. „Campus Response to a Student Gunman.“ *Journal of Higher Education* 66: 575-591.)

Části studie

- ⌘ Detailní popis události – co se stalo, co následovalo (takřka hodinu po hodině), jaké byly bezprostřední reakce vedení univerzity, studentů, jejich rodičů, univerzitních novin atd.
- ⌘ Případem je univerzitní komunita , časově je případ ohraničen osmi měsíci
- ⌘ Zpočátku studie byly realizovány rozhovory s vedením univerzity a reportéry studentských novin, později byly realizovány polostrukturované rozhovory s různými aktéry (otázky: Jaká byla vaše role v incidentu?, Jaký byl dopad incidentu na univerzitní komunitu?, Jaké širší důsledky může incident vyvolat?)
- ⌘ Dále byla realizována pozorování a analýza dokumentů a vizuálních materiálů

Témata

- ⌘ Odmítnutí
- ⌘ Strach
- ⌘ Bezpečnost
- ⌘ Tvorba plánu

- rozlišení organizačních a psychosociálních aspektů reakcí na násilný incident

Etnografie

- ⌘ cílem etnografie je „hustý popis“ – detailní a věrohodný popis způsobu života určité skupiny lidí (chování, zvyků, jednání, jazyka, interakce, soc. struktury, přesvědčení, hodnot, postojů a názorů)
- ⌘ vyžaduje dlouhodobý pobyt ve zkoumané komunitě, skupině, instituci
- ⌘ předpokladem je budování vztahů důvěry
- ⌘ důraz na významy a interpretace (perspektivu) aktérů
- ⌘ holistická a komplexní povaha výzkumu →→→→
bohatost dat
- ⌘ zkoumání každodennosti v „přirozených“ podmínkách

Metodologická specifika etnografie

- & Flexibilní design výzkumu a aspekt improvizace
- & Kombinace různých technik sběru dat: různé druhy pozorování a rozhovorů, aktivity (slohovka, hry, tematický blok), sociometrie
- & Triangulace aneb výhody bohatosti datových zdrojů

Etické aspekty (nejen) etnografie

- ⌘ Vstup do terénu: otevřený versus skrytý výzkum, vztahy s dveřníkem (gatekeeperem), jak se „poflakovat kolem“ a nebudit představu slídila?
- ⌘ Pozicionalita: jak je má role výzkumnice čtena okolím? Na čí straně jsem? Stát se „domorodcem“, nebo zůstat „cizincem“?
- ⌘ Příklady testování mé pozice: autentizace omluvenky u Radky a Mario si chce jít pro svačinu oknem
- ⌘ Reflexivita – prozkoumávání pozice výzkumníka ve vztazích, jeho subjektivity a identity

Zakotvená teorie

⌘ „(...) teorie induktivně odvozená ze zkoumání jevu, který reprezentuje. To znamená, že je odhalena, vytvořena a prozatímně ověřena systematickým shromažďováním údajů o zkoumaném jevu a analýzou těchto údajů.”

(Strauss, Corbin, 1999, s. 14)

Specifika zakotvené teorie

- ⌘ do zkoumaného pole vstupují výzkumníci s maximální nepředpojatostí a bez předem definovaných kategorií/proměnných (jde o radikálně induktivní přístup, který byl podroben kritice)
- ⌘ systematická a standardizovaná analýza dat (otevřené kódování, axiální kódování, selektivní kódování – viz blok k analýze dat)
- ⌘ metoda *konstantního srovnávání*: datové úryvky jsou porovnávány mezi sebou, dále jsou porovnávány s koncepty, jež jsou jim nadřazené, a rovněž tyto nadřazené koncepty jsou neustále komparovány jeden s druhým
- ⌘ tvorba memo-poznámek – zárodků hypotéz a teoretických argumentů
- ⌘ výstupem je konceptuální schéma/paradigmatický model, který zahrnuje vztahy mezi klíčovými proměnnými včetně intervenujících faktorů; teorie určená k dalšímu testování

Fáze v zakotvené teorii I.

- ⌘ sběr dat
- ⌘ kódování – hledání významných témat v datech
- ⌘ teoretické vzorkování – zaplňujeme mezery v datech a ptáme se, jaká další skupina případů by mohla přinést nové relevantní poznatky; sytíme kategorie, které jsou osou vznikající teorie; pokud nové případy zahrnuté do analýzy přestávají přinášet nové informace, považujeme vzorek za teoreticky nasycený
- ⌘ tvorba teorie jakožto sady tvrzení o vztazích mezi kategoriemi (proměnnými)

Fáze v zakotvené teorii II.

- ⌘ Datové úryvky (indikátory)
- ⌘ Kódy (koncepty)
- ⌘ Kategorie (proměnné)
- ⌘ Centrální kategorie
- ⌘ Nová teorie

Techniky/metody sběru dat v kvalitativním výzkumu

& Pozorování

& Hlubkový rozhovor

& Ohnisková skupina (focus group)

& Nevtrávané techniky (např. analýza dokumentů)

Pozorování

- ⌘ zúčastněné pozorování: dlouhodobé, systematické a reflexivní zachycení probíhajících aktivit přímo ve sledovaném terénu
- ⌘ pozorovatel se snaží učinit věci známé a triviální nesamozřejmými a podívat se za jejich prvotní interpretace
- ⌘ pozorování umožňuje zachytit neuvědomované rutinní jednání; skutečnosti, o nichž se jedinci zdráhají mluvit v rozhovorech; nečekaná témata, o nichž předchozí výzkumy či teoretická literatura dosud nereférovaly; „neviditelné“ jedince a marginalizované skupiny

Typy pozorování

- ⌘ Zúčastněné a nezúčastněné pozorování – spolupřítomnost badatele s účastníky výzkumu versus použití videokamery; různá míra zapojení výzkumíka od nezúčastněnosti po plné zúčastnění
- ⌘ Přímé a nepřímé pozorování – fyzická přítomnost výzkumníka versus zprostředkovaný záznam dění
- ⌘ Strukturované a nestrukturované pozorování – zatímco při strukturovaném pozorování se badatel zaměřuje na typy jednání, které umožňují zodpovědět výzkumné otázky a postupuje podle předem stanoveného plánu, při pozorování nestrukturovaném se řídí jen vágně definovanými otázkami a je otevřen neočekávaným situacím
- ⌘ Otevřené a skryté pozorování – při otevřeném pozorování jsou účastníci výzkumu otevřeně informováni o roli badatele, zatímco při skrytém pozorování je jeho identita utajena

Fáze pozorování

- ⌘ Mapování kontextu – např. zachycují fyzické uspořádání třídy nebo sociální složení žáků školy, aniž jde přímo o zkoumané téma
- ⌘ Pozorování se zřetelem na hlavní výzkumnou otázku/studovaný jev; může být vedeno předem připravenými tématy
- ⌘ Zaměřenější pozorování se zřetelem na specifické výzkumné otázky/studované jevy – podrobný popis specifických situací; dochází k objevování nových témat
- ⌘ Selektivní pozorování situací, které potvrzují zjištění včetně těch, která s nimi nejsou v souladu (protipříklady/negativní příklady)

Terénní poznámky

☞ Dobré terénní poznámky jsou:

- Detailní
- Deskriptivní
- Kompletní – tj. pořizené během sledovaných aktivit nebo bezprostředně po jejich skončení a doplněné ideálně v ten stejný den, kdy jsme pozorování realizovali
- Interpretace/analytické postřehy jsou jasně odlišitelné od deskripce či hustého popisu
- Prosté hodnotících soudů
- Srozumitelné, aby je bylo možné analyzovat i s časovým odstupem (pozor na zkratky)

Hlubkový rozhovor

- ⌘ nestandardizované dotazování jednoho účastníka výzkumu jedním výzkumníkem pomocí několika otevřených otázek
- ⌘ cílem je porozumět pohledu jiných lidí a pochopit jejich interpretace událostí/fenoménů/procesů
- ⌘ polostrukturovaný rozhovor s předem připraveným souborem otázek a témat versus nestrukturovaný rozhovor založený na jedné široké otázce

Jak se připravit na vedení rozhovoru

- ⌘ mít vhled do teoretické literatury, která se věnuje dané oblasti zájmu
- ⌘ znát dobře zkoumané prostředí a kontext
- ⌘ připravit si tematické okruhy a otázky, které korespondují s výzkumnými otázkami – tzv. scénář rozhovoru
- ⌘ vybavit se nahrávacím zařízením, raději dvěma, a náhradními baterkami 😊
- ⌘ vést rozhovor přibližně 45-90 minut s dospělými informanty, s žáky kratší dobu
- ⌘ najít vhodné, pro informanta příjemné prostředí s dostatkem soukromí k realizaci rozhovoru
- ⌘ naplánovat si rozhovor tak, abyste po něm měli ještě čas na doplnění vlastní reflexe a terénních poznámek

Jak začít hloubkový rozhovor

- ⌘ představit výzkumný projekt, jeho cíle a průběh a předat informantovi tyto informace ve vytištěné podobě
- ⌘ ujistit informanta o anonymitě výzkumu
- ⌘ ujistit se, že informant s realizací rozhovoru souhlasí a že mu nevadí pořízení záznamu rozhovoru na diktafon
- ⌘ nechat informantovi podepsat informovaný souhlas nebo nahrát jeho souhlas na diktafon

Na co si dát pozor při vedení hloubkového rozhovoru

- ⌘ neklást sugestivní otázky . Např.: *Jak vnímáte své vzdělávací potřeby? V čem byste se potřeboval zlepšit? Kde cítíte rezervy?*
- ⌘ neklást více otázek zároveň
- ⌘ formulovat otázky srozumitelně, tj. běžným jazykem, nikoliv vědeckým jazykem s využitím odborných pojmů a konceptů
- ⌘ vyvarovat se projektivních otázek směřujících k budoucím jevům či hypotetickým situacím: např. *Kdybyste se stala ředitelkou, jak byste řešila tuto situaci?*
- ⌘ doptávat se informanta na zdánlivě samozřejmé jevy, abychom detailně zachytili významy, které s nimi spojuje. např. *Kdo je to podle vás problémový žák? Jaké má charakteristiky? Jak jej rozeznáme od neproblémového žáka apod.*

Umění „sondování“

- ⌘ „Proč ne?“, „Proč si to myslíte?“
- ⌘ „Zmínil jste, že raději pracujete s tvořivými žáky, co to pro vás znamená, tvořivý žák“?
- ⌘ „Můžete to rozvést?“, „Tomu nerozumím, co jste tím chtěl říct?“ „Rozuměl jsem tedy správně, že...?“
- ⌘ „Říkal jste, že jste přišel o zaměstnání, co bylo dál?“
- ⌘ „Lidé v podobné situaci jako vy zažijí ledacos, například se ocitnou ve vězení, máte tu zkušenost?“
- ⌘ „To ,co jste řekl je zajímavé, ale většina lidí by s tím nesouhlasila, nemyslíte?“, či „To je pravda, tak by to asi mělo být, ale skutečnost je jiná, ne?“ (konfrontace)

Praktické rady při vedení rozhovoru

- ⌘ Ujistěte informátora, že neexistují dobré nebo špatné odpovědi
- ⌘ Začněte nepřímou, „zahřívací otázkou“
- ⌘ Buďte v průběhu rozhovoru flexibilní
- ⌘ Neskákejte do řeči, nechte informátorovi čas na jeho výpověď
- ⌘ Dávejte informátorovi pozitivní zpětnou vazbu („Vaše odpovědi mi pomáhají poznat, co se u vás děje...“ „Myslím, že jsem se od vás dozvěděl mnoho užitečného...“)
- ⌘ Pozor na neverbální komunikaci a roli vaší vlastní osoby
- ⌘ Pořizujte si terénní poznámky v průběhu rozhovoru
- ⌘ Usilujte o emoční uzavření rozhovoru

Přepisy rozhovorů

- ⌘ Po realizaci rozhovoru je třeba pořídit jeho přepis
- ⌘ Při přepisu zaznamenávám nejen to, co bylo řečeno, ale i smích, pomlky a pauzy v řeči, nervozitu v hlase (možnost se řídit různými seznamy přepisovacích značek)
- ⌘ V případě velkého objemu dat je vhodné zvážit selektivní přepisy
- ⌘ Přepisy rozhovorů je třeba anonymizovat! Tj. změnit jména a názvy osob, míst a institucí
- ⌘ Přepisování rozhovorů je časově velmi náročná činnost – deset minut rozhovoru může trvat přepsat až hodinu a půl
- ⌘ Je vhodné využít software určený k přepisování: např. programy F4, Transcriber apod.

Rozhovory s žáky?

- ⌘ vedení rozhovoru s dětmi je velmi náročné
- ⌘ žáci silně pociťují mocenské asymetrie mezi nimi a dospělými (výzkumníky)
- ⌘ odpovídají zpravidla stručně
- ⌘ je vhodné volit alternativní výzkumné metody: ohniskové skupiny, projektivní techniky, analýza úkolů, divadlo utlačovaných apod.
- ⌘ k jejich výhodám patří, že jsou pro žáky záživnější a zábavnější než individuální rozhovory

Ohniskové skupiny

- ⌘ v jejich průběh získáváme informace za využití dynamiky skupinových interakcí, které vznikají během debaty na určené téma (ohnisko)
- ⌘ na výzkumníkem zvolené ohnisko se nabalují další témata relevantní pro samotné účastníky
- ⌘ počet účastníků se pohybuje mezi 5 až 15, doporučuje se nicméně menší počet
- ⌘ hlavní roli plní moderátor ohniskové skupiny, vhodná je přítomnost pomocného moderátora a pozorovatele, který zaznamenává atmosféru a nonverbální komunikaci ve skupině

Pravidla ohniskové skupiny

- *hovoří vždy pouze jedna osoba;*
- *diskuse se účastní všichni přítomní účastníci;*
- *nikdo nemá dominantní roli;*
- *každý má právo říci svůj názor;*
- *každý má právo se k názoru jiného vyjádřit, nemá ale právo jej odsuzovat či jinak dehonestovat;*
- *každý má právo odmítnout odpověď;*
- *každý má právo zastavit svoji odpověď, nechce-li pokračovat.*

Výhody a limity ohniskových skupin

& VÝHODY:

- šetří čas
- rychle získáme pestrou škálu postojů k danému tématu
- účastníky zpravidla baví

& NEVÝHODY:

- klade velké nároky na moderátora
- nevhodná pro výzkum kontroverzních a citlivých témat
- účastníci, jejichž názor je v menšině, se nechtějí zdiskreditovat

Nevtíravé techniky výzkumu

- ⌘ Analýza dokumentů a statistik – *např. školních vzdělávacích programů*
- ⌘ Pořizování a analýza artefaktů – *např. slohových prací na téma „můj nejlepší kamarád/ka“, kreseb na téma „moje rodina“*
- ⌘ Analýza internetových diskusí, blogů, facebooku – *např. sebe prezentace dětí s postižením na jejich facebookových profilech*
- ⌘ Obsahová (kvanti) a diskursivní analýza textů – *např. prezentace inkluzivního vzdělávání v denících Mladá fronta Dnes a Hospodářské noviny v období leden až prosinec 2014*
- ⌘ Sekundární analýza dat (kvanti)

Děkuji za pozornost